

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Голова Експертної комісії
Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

Віктор БРЕХУНЕНКО

05 лютого 2025 р.

Фаховий висновок

щодо об'єктів символіки Кропивницької міської ради (елементів чинних герба та прапора міста Кропивницького) у контексті відповідності вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської

імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів Російського царства (Московського царства), Російської імперії; зображення, написи, присвячені подіям, пов'язаним із здійсненням російської імперської політики; зображення, написи, пов'язані із глорифікацією і виправданням російської імперської політики; зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в органах влади і управління, політичних організаціях, партіях, збройних формуваннях Російського царства (Московського царства), Російської імперії, територіальних утворень, адміністративно-

територіальних одиниць, у тому числі невизнаних, що створювалися під час реалізації російської імперської політики на окупованих, анексованих чи в інший спосіб зайнятих Російським царством (Московським царством), Російською імперією територіях, і брали участь або сприяли реалізації російської імперської політики (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури), працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів; зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним із здійсненням російської імперської політики (крім зображень, пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України, із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури).

Предмет експертизи: об'єкти символіки Кропивницької міської ради (елементи чинних герба та прапора міста Кропивницького) у контексті відповідності вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії».

На великому і малому гербах та прапорі міста Кропивницького, затверджених рішенням Кіровоградської міської ради від 28 лютого 1996 року, подано літерний вензель «СЄ», який у додатках 1 та 3 до згаданого рішення потрактовано як «вензель Св. Єлисавети». Цей символ відрізняється від офіційного вензеля імператриці Єлисавети Петрівни на затвердженому 1845 р. гербі Єлисаветграда. Зважаючи на тогочасну практику, коли різним укріпленням та населеним пунктам давали назви не на честь конкретних осіб, а їхніх святих покровителів (наприклад: Санкт-Петербург названо на честь Святого Петра, якого подавали як покровителя Петра I), літерний вензель «СЄ» на символах Кропивницького опосередковано асоціюється з російською імператрицею. Щобільше, зв'язок наявного елемента міської символіки з вензелем Єлисавети Петрівни засвідчує історія його появи.

Історія вензеля бере початок від герба міста Єлисаветграда (Єлисаветграда) (назва міста Кропивницького у 1784–1924 роках), затвердженого імператорським указом від 6 (18) квітня 1845 року № 19383. Зокрема, згідно з указом: «У верхній половині щита, в золотому полі, Державний російський герб, а в нижній, у червоному полі, земляне укріплення, всередині якого *вензель Імператриці Єлисавети Петрівни*». Таким герб міста залишався до 1919 року; за радянських часів вензель на символах міста не використовували. У 1996 р. Кіровоградська міська рада

затвердила нові герб та прапор міста, на яких було розміщено вже вензель «СЄ», що розшифровували як «вензель святої Єлисавети».

Попри очевидну сумнівність самого факту існування будь-якого вензеля у святої Єлисавети, вказаний елемент міської символіки сприяв камуфлюванню справжнього російського імперського сенсу назви міста Єлисаветград, видаючи місто за нібито назване на честь святої Єлисавети. Крім цього, немає свідчень, які б підтверджували факт згадування мешканцями міста святої Єлисавети як патронеси, як і не зафіксовано в місті ікон із зображенням святої Єлисавети та храмів на її честь упродовж усього часу, коли воно мало назву Єлисаветград.

Таким чином, залишаючи на гербі та прапорі Кропивницького вензель «СЄ», погоджуємося з тим, що вони й далі працюватимуть на російську імперську ідею та реальну політику. Отже, з герба і прапора Кропивницького необхідно прибрати так званий «вензель святої Єлисавети», що походить від вензеля російської імператриці Єлисавети Петрівни, використання якого на гербі тодішнього Єлисаветграда зафіксовано документально.

Розміщені на сучасних символах міста Кропивницького контури земляних укріплень фортеці святої Єлисавети мають подвійну ідеологічну символіку. З одного боку, це історична пам'ятка, яка занурює в історію міста. Водночас закладена 1754 року на території Вольностей Війська Запорозького Низового фортеця святої Єлисавети була основною ознакою російської військової присутності в краї, символом територіальних зазіхань на Запорожжя, плацдармом для втілення російської імперської політики на півдні. Тут перебувала штаб-квартира Новослобідського козацького (згодом Єлисаветградського пікінерного) полку, адміністративний центр Нової Сербії. Упродовж 1753–1764 рр. у фортеці перебувало найвище російське командування на півдні України. На ліквідацію в 1775 р. Запорозької Січі російські війська під командуванням генерал-поручика П. Текелія вирушили саме з фортеці святої Єлисавети.

Отже, зображення фортеці, яке символізує російську присутність у краї, підпадає під підпункт «г» пункту 4 частини першої статті 2 Закону, згідно з яким до символіки російської імперської політики віднесено, крім іншого, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з реалізацією російської імперської політики.

З огляду на викладене Кропивницькій міській раді рекомендується внести відповідні зміни до символіки міста (зокрема, герба і прапора Кропивницького) у частині усунення зазначених вище елементів, що

пов'язані з символікою російської імперської політики. У зв'язку з цим, для отримання предметних фахових консультацій Експертна комісія пропонує звернутися до Українського геральдичного товариства – організації, яка проводить наукові дослідження в галузі таких спеціальних історичних дисциплін, як геральдика, вексилологія, емблематика, а також надає консультації та допомагає з розробленням гербів, прапорів, емблем тощо.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна

ГРЕЧИЛО Андрій Богданович

НАУМОВ Сергій Олександрович

РУБЛЬОВ Олександр Сергійович

СКРИПНИК Анатолій Юрійович